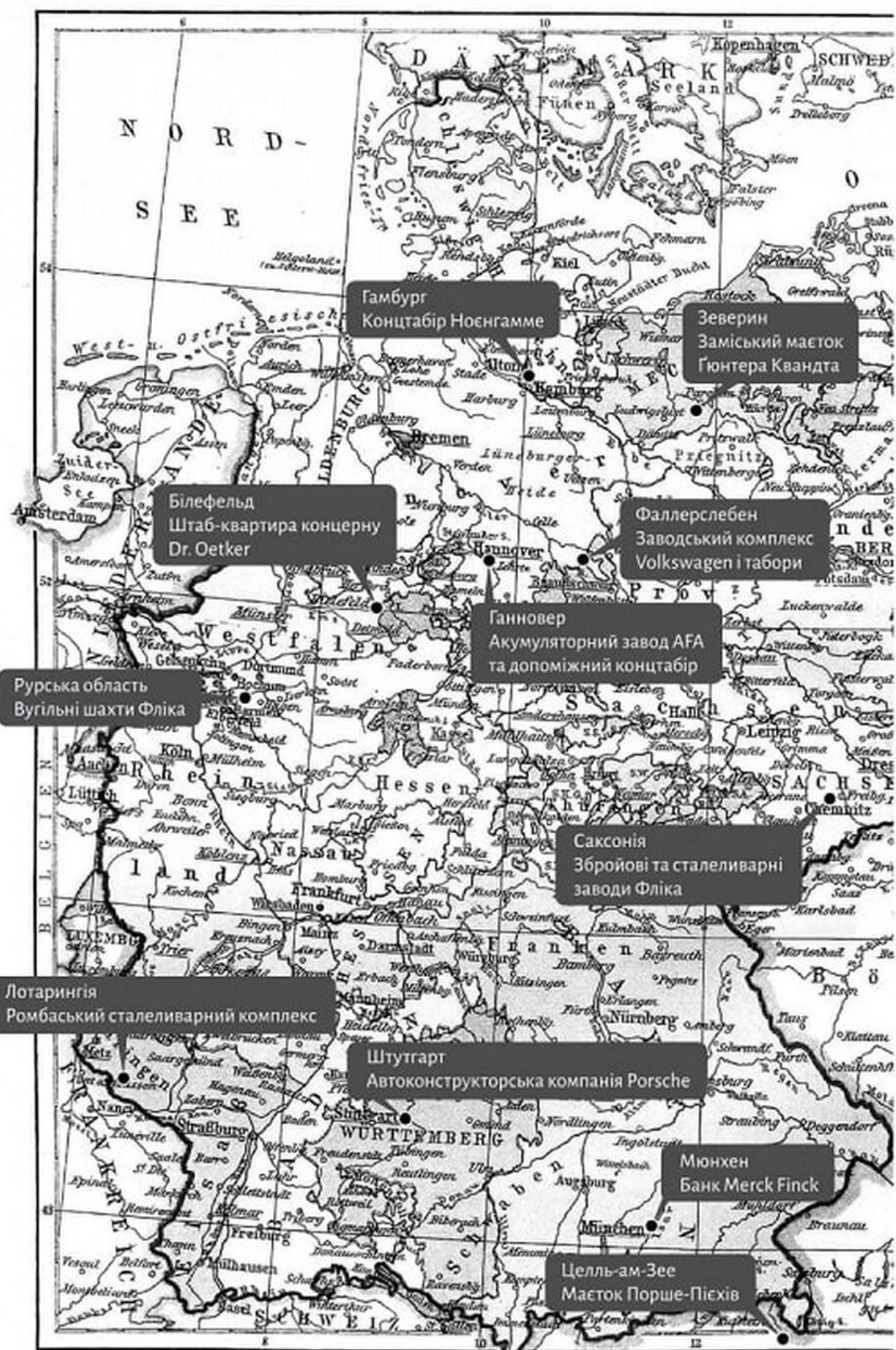

Зміст

<i>Карти</i>	10
<i>Дійові особи</i>	15
<i>Пролог. Сходка</i>	18
<i>Вступ</i>	23
<i>Частина I. «Цілком посередній»</i>	31
<i>Частина II. «Переслідування з боку націонал-соціалістів скоро минуть»</i>	95
<i>Частина III. «Хлопчики стали чоловіками»</i> ...	161
<i>Частина IV. «Ти маєш жити»</i>	211
<i>Частина V. «Дев'ять нулів»</i>	275
<i>Частина VI. Покаяння</i>	311
<i>Епілог. Музей</i>	353
<i>Додаток. Родоводи</i>	355
<i>Подяки</i>	358
<i>Про джерела</i>	361
<i>Про автора</i>	369
<i>Джерела фотоматеріалів</i>	370
<i>Примітки</i>	371

Гамбург
Концтабір Ноєнгамме

Зеверин
Заміський маєток
Гюнтєра Квандта

Білефельд
Штаб-квартира концерну
Dr. Oetker

Фаллерслебен
Заводський комплекс
Volkswagen і табори

Ганновер
Акумуляторний завод АФА
та допоміжний концтабір

Рурська область
Вугільні шахти Фліка

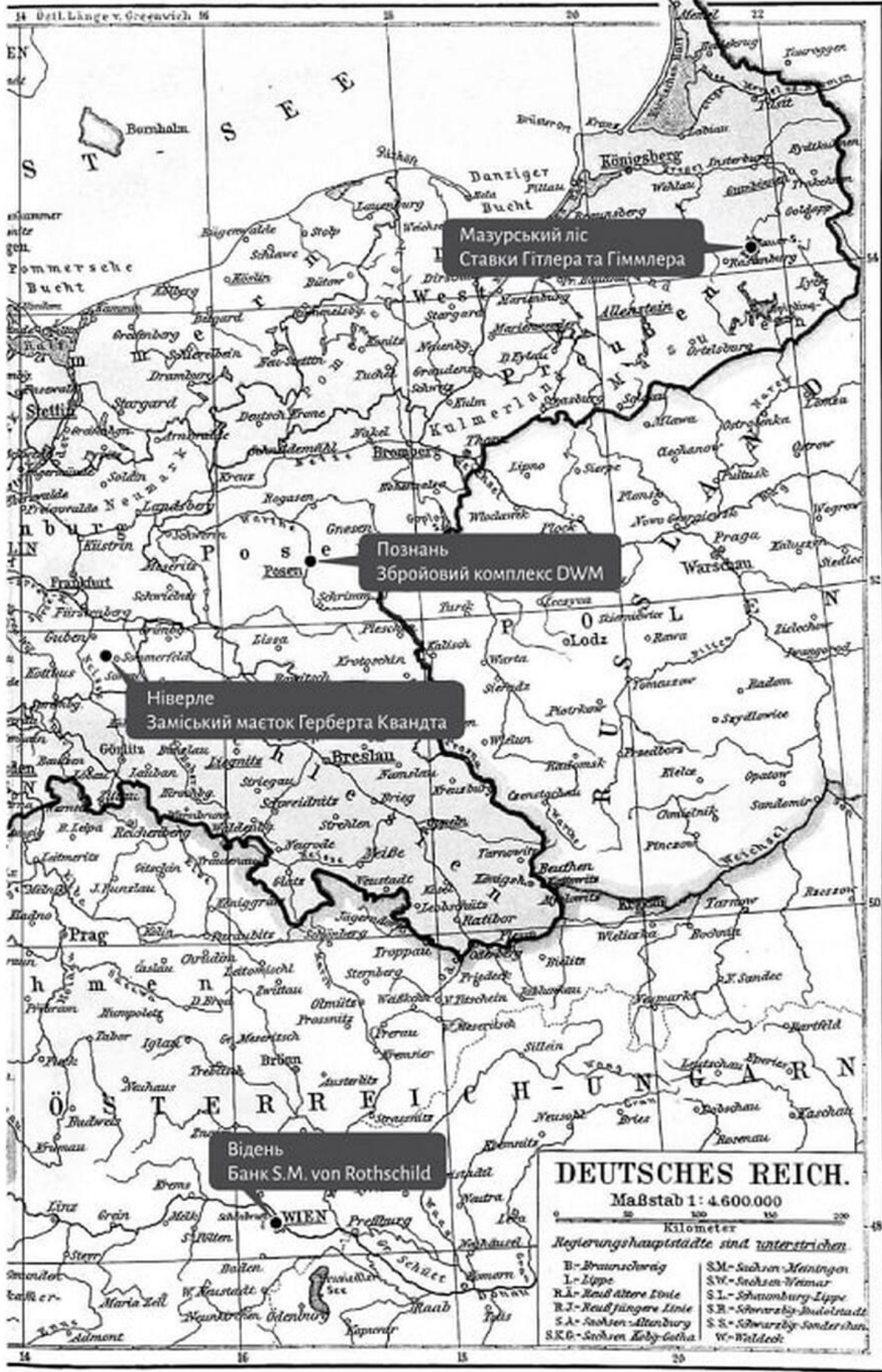
Саксонія
Збройові та сталеливарні
заводи Фліка

Лотарингія
Ромбаський сталеливарний комплекс

Штутгарт
Автоконструкторська компанія Porsche

Мюнхен
Банк Merck Finck

Цель-ам-Зее
Маєток Порше-Пієхів

Мазурський ліс
Ставки Гітлера та Гімлера

Познань
Збройовий комплекс DWM

Ніверле
Заміський маєток Герберта Квандта

Відень
Банк S.M. von Rothschild

DEUTSCHES REICH.
 Maßstab 1 : 4.600.000
 0 50 100 150 200
 Kilometer
 Regierungshauptstädte sind unterstrichen.

B - Braunschweig	SM - Sachsen-Meiningen
L - Lippe	SN - Sachsen-Naumburg
RA - Reich Altes Lothar	SL - Schaumburg-Lippe
RJ - Reich jüngere Linie	SR - Schwarzburg-Rudolstadt
SA - Sachsen-Altenburg	SS - Schwarzburg-Sondershausen
SKG - Sachsen-Koburg-Gotha	W - Waldeck

Пролог. Сходка

І ось стоять вони незворушні, мов двадцять чотири калькулятори під ворітьми Пекла.

Ерік Вюяр, «Порядок денний»¹

Запрошення, що надійшли телеграмою чотири дні тому, розвіювали сумніви. Столиця кликала. У понеділок, 20 лютого 1933 року, о 18 годині близько двох десятків² найбагатших і найвпливовіших підприємців нацистської Німеччини — хто пішки, хто машиною з водієм — прибули на зустріч в офіційну резиденцію голови Райхстагу Германа Герінга — самісіньке серце урядового та ділового кварталу Берліна. Серед присутніх були: Гюнтер Квандт — текстильник, який став китом збройової та акумуляторної галузі; Фрідріх Флік — сталеливарний магнат; барон Август фон Фінк — фінансова шишка з Баварії; Курт Шмітт — генеральний директор страхового велета Allianz («Альянц»); керівники хімічного конгломерату IG Farben («І. Г. Фарбен») і калійного гіганта Wintershall («Вінтерсгалль»); та Густав Крупп фон Болен унд Гальбах, який завдяки вдалому шлюбу став на чолі металургійної імперії.

За три тижні до цього Адольф Гітлер захопив владу в Німеччині після кулуарної угоди, за якою райхспрезидент Пауль фон Гінденбург призначив Гітлера канцлером. Тепер ватажок нацистської партії хотів «пояснити свою політику»³ групі промисловців, фінансистів, керівників і спадкоємців — принаймні так каже легенда. Підприємці сподівалися дістати роз'яснення

щодо розвитку економіки Німеччини за нового уряду. Але марно. У Гітлера були свої плани і на цю зустріч, і на країну.

До розкішної резиденції Герінга (світлі стіни з пісковика під червоною черепицею на південному березі річки Шпрее поряд із Райхстагом) підприємці прибули вчасно. Однак їх змусили чекати — нетерплячі цабе, не звиклі до такого, були не в захваті. Герінг, господар вечора, зласкавив гостей своєю появою лише через п'ятнадцять хвилин після призначеного часу. За ним ходив хвостом Вальтер Функ⁴, коренастий лисань, який служив пресекретарем гітлерівського уряду. Новий канцлер з'явився ще пізніше в супроводі Отто Вагенера, свого головного радника з економічних питань. Балом заправляв Яльмар Шахт, колишній президент Райхсбанку — центрального банку Німеччини. (Як виявиться згодом, тут були всі четверо майбутніх гітлерівських міністрів економіки — Функ, Шахт, Герінг і Шмітт.) Ця зустріч стала кульмінацією ретельної роботи гітлерівських посадовців, які роками налагоджували стосунки з магнатами, плекаючи в них віру в нацизм.

Потиснувши руки підприємцям, Гітлер виголосив півторагодинну промову — без папірців і запинок. Замість обіцяних розмов про економіку — широкий зріз поточної політичної ситуації. Переломний для історії Німеччини 1918 рік став катастрофою: поразка Німецької імперії в Першій світовій війні та революція в царській Росії, внаслідок якої до влади прийшли комуністи. Гітлер вважав, що настав час раз і назавжди покласти край боротьбі правих і лівих сил⁵.

Гітлер стверджував, що, підтримавши його сходження на пост фюрера, магнати фактично підтримають себе, свої фірми та статки. «Приватне підприємництво несумісне з демократією, — заявив 43-річний канцлер. — Це можливо лише коли народ має здорове уявлення про владу й особистість. Усе позитивне, добре й цінне, чого досяг світ у галузі економіки та культури, зумовлено винятково роллю особистості»⁶. Гітлер не сказав прямо про скасування профспілок, переозброєння, війну чи усунення євреїв із життя Німеччини. Однак натякнув: «Якщо

утихомиренням ущухне буря й у внутрішній економіці»¹⁰. Мовляв, жодних економічних «експериментів» не планується. Але щоб гарантувати сприятливий клімат для підприємництва, нова коаліція Гітлера має перемогти на виборах. Нарешті, очільник Райхстагу дійшов до головного: нацистській партії потрібні фінанси на виборчу кампанію. Оскільки гроші платників податків і державні кошти не можна використовувати з політичною метою, «кола, не залучені до політичної битви, мають піти бо-дай на фінансові жертви, так конче потрібні нині».

Підсумував Герінг словами Гітлера: оскільки «вибори 5 березня, без сумніву, стануть останніми на подальше десятиліття, а може, і століття», прохання до титанів підприємництва про «фінансові жертви» більш ніж обґрунтоване¹¹. Промовивши це, Герінг вийшов із зали, щоб ошелешені гості перетравили почуте.

Слово взяв один вусань — економіст Яльмар Шахт. На відміну від двох попередніх ораторів, Шахт відразу перейшов до справи й запропонував зібрати три мільйони райхсмарок (на сучасні гроші — приблизно 20 мільйонів доларів) на виборчу кампанію нацистської партії та її партнера в націоналістичній коаліції — Німецької національної народної партії¹². Щоб захопити владу над країною, нацистам був потрібен коаліціант. Але ненадовго.

Підприємці одразу ж визначили суми. Власники підприємств вугільної та металургійної промисловості з Рурської області мали скинутися по мільйону райхсмарок, гірничодобувної та хімічної — по пів мільйона. Мільйон, що залишився, докладуть компанії з видобутку бурого вугілля, виробництва автомобілів, устаткування та електротехніки. Чоловіки домовилися, що 75 % грошей підуть нацистській партії. Решта дістанеться коаліціанту. На завершення Шахт промовив найкоротшу, проте найдоружчу фразу вечора: «А тепер у касу, панове!»¹³.

Насправді запрошення Гітлера обговорити економічну політику було не лише приводом попросити мільйони на хабарі, щоб підмазати вибори. Гітлер і Герінг навмисне змовчали про

хочемо розгромити суперника, то спершу маємо здобути абсолютну владу»⁷.

Під кінець промови Гітлер пояснив, як це станеться. Уже через два тижні, 5 березня 1933 року, народ Німеччини визначить майбутнє країни, проголосувавши на загальнонаціональних виборах — «останніх»⁸, за словами Гітлера. Так чи інакше, демократія впаде. Новий канцлер планував повністю викоринити її та замінити диктатурою. «Незалежно від результату, — попередив він, — шляху назад не буде. <...> Є лише два варіанти: витіснити суперника в конституційний спосіб <...> або ж боротися іншою зброєю, що може вимагати більших жертв». Гітлер зазначив: якщо його партія не переможе на виборах, то між лівими та правими силами неодмінно спалахне громадянська війна. І пафосно додав: «Сподіваюся, німецький народ усвідомлює велич цієї години. Адже вона визначить перебіг подальшого десятиліття, а може, і століття».

Як голова Імперської спілки німецької промисловості збройовий і сталеливарний магнат Густав Крупп був першим серед рівних у цій когорті підприємців та її уповноваженим представником. На свою першу зустріч із Гітлером 62-річний промисловець підготував розлогу доповідь про економічну політику. Утім, оскільки новий канцлер щойно закликав до розпаду німецької демократії, Крупп вирішив не починати діалогу про нудні економічні нюанси. Натомість він смиренно подякував канцлеру від імені присутніх «за чітке змалювання»⁹ його ідей. І завершив невинними фразами про потрібність швидких ліків проти політичних хвороб Німеччини й нагальність створення сильної держави, яка сприятиме «розвитку та процвітанню економіки й підприємництва».

Вислухавши Круппа, канцлер-австрієць не став чекати на запитання від аудиторії, як і не розкрив справжньої мети цієї сходки. Гітлер лишив це на відкуп господарю прийому — Герінгу. А сам ретирувався.

Герінг розпочав з утішної обіцянки стабільності. Він запевнив промислових і фінансових гігантів, «що з політичним

важливу деталь: катастрофічне фінансове становище нацистської партії. Вона заборгувала понад 12 мільйонів райхсмарок¹⁴, а наявної готівки було недостатньо для проведення кампанії під усенародні вибори. Утім цю проблему швидко владнали. Протягом кількох днів і тижнів після зустрічі чимало її учасників через свої компанії та галузеві спілки перерахували кругленькі суми на довірчий рахунок, який Шахт відкрив у приватному банку Delbrück Schickler («Дельбрюк шіклер») у Берліні. Магнати явно не соромилися фінансувати загибель демократії. Найбільші пожертви нацистам надійшли від спілки гірничодобувних підприємств (600 тисяч райхсмарок) і синдикату IG Farben (400 тисяч райхсмарок)¹⁵.

Наступного дня після сходки, 21 лютого 1933 року, 35-річний Йозеф Геббельс, який керував пропагандистською машиною нацистів на посаді столичного гауляйтера (регіонального вождя), написав у своєму щоденнику: «Герінг потішив звісткою: є 3 мільйони на вибори. Прекрасно! Я негайно сповістив увесь відділ пропаганди. А через годину вже загуркотіли станки. Ми запускаємо виборчу кампанію. <...> Тепер робота на радість. Гроші є»¹⁶. Перший запис у цьому щоденнику Геббельс зробив напередодні, бідкаючись у своїй берлінській штаб-квартирі через брак коштів. Як одна доба може все змінити!